Βιβλίο: « Η Γυναίκα μέσα από το βλέμμα των ξεχασμένων Ελληνίδων Λογοτέχνιδων του 18ου και 19ου αιώνα»

Στο βιβλίο αυτό παρουσιάζεται η σιωπηλή αλλά καθόλου ευκαταφρόνητη γυναικεία ελληνική λογοτεχνική παραγωγή κατά τον 18ο και 19ο αιώνα, ποιήματα ενδεικτικά των ξεχασμένων ποιητριών της χώρας μας, οι φωτογραφίες τους, η κριτική για το έργο τους από καταξιωμένους λογοτέχνες της εποχής τους, τα βραβεία τους και ο αγώνας τους για την μόρφωση των γυναικών του τόπου μας, που έβαλε τον θεμέλιο λίθο σε αυτό που όλοι ονομάζουμε «γυναικείο κίνημα». Επίσης παρουσιάζονται συνοπτικά οι αρχαίες ελληνίδες ποιήτριες που υπήρξαν πρότυπα των σπουδαίων λυρικών ποιητών καθώς και τα γενικότερα συμπεράσματα για την απουσία των ποιητριών που μελετήσαμε από την ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας.

Άννα Ρεντζεπέρη, ΠΕ02 Φιλόλογος και οι μαθητές της Α΄τάξης του Εσπερινού Γενικού Λυκείου Ηγουμενίτσας, που συμμετείχαν στο πολιτιστικό πρόγραμμα με τίτλο **« Η Γυναίκα μέσα από το βλέμμα των ξεχασμένων Ελληνίδων Λογοτέχνιδων του 18ου και 19ου αιώνα»** Το βιβλίο προλογίστηκε από τον Διευθυντή Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Θεσπρωτίας κ. Ευάγγελο Τζάνη, MSc Φυσικός – Ηλεκτρονικός και από τον κ. Σπύρο Τζόκα, Καθηγητή Πληροφορικής, Υπεύθυνο Σχολικών Δραστηριοτήτων της ΔΔΕ Θεσπρωτίας

Μικρή αναδρομή στην αρχαιότητα

Από την ιέρεια της λυρικής ποίησης την Σαπφώ που ύμνησε την γυναικεία ομορφιά και αξία της εποχής και του τόπου της όσο καμία άλλη, την γενναία Τελέσιλλα που αν και θήλεια νίκησε τον άρρενα δηλαδή τους Σπαρτιάτες ηρωικά μαχόμενη για την πατρίδα της το Άργος, την Κόριννα που νίκησε ως λέγεται τον Πίνδαρο πέντε φορές σε ποιητικούς αγώνες και γνώριζε «χειρί σπείρειν αλλά και μη όλω τω θυλάκω», την Ανύτη από την Τεγέα με την γεμάτη αγάπη για τη ζωή, τη φύση και τον άνθρωπο ποίησή της, την Πράξιλλα από τη Σικυώνα με την χάρη και την αρμονία των στίχων της, την Ήριννα της οποίας οι στίχοι κρίθηκαν εφάμιλλοι του Ομήρου και την Μύρτιδα από τη Βοιωτία που υπήρξε πρότυπο του Πινδάρου στις αρχές της ποιητικής του δημιουργίας, ως την Κασσιανή ποιήτρια και υμνογράφο του Βυζαντίου με το γνωστό σε όλους μας τροπάριο της Κασσιανής, ή αλλιώς η αδελφή Εικασία που εξέφρασε με μοναδικό τρόπο την αγάπη της προς το θεό αλλά και με τη ζωή της έδειξε την αντιμετώπιση της γυναίκας της εποχής της από τους άνδρες, απέδειξαν όλες πως εκ της γυναικός πηγάζει τα κρείττονα.

Παρόλα ταύτα, αυτές οι γυναίκες με το απαράμιλλο ταλέντο και ψυχικό σθένος, έμειναν για αιώνες στη σκιά των ανδρών δημιουργών.

18ος και 19ος αιώνας – Γυναίκες στη Λογοτεχνία

Αγγελική Πάλλη, Δόμνα Αικατερίνη Γκίκα, Δουδού Υψηλάντη, Ελισάβετ Μαρτινέγκου, Ευανθία Καΐρη, Αντωνούσα Καμπουροπούλου, Ευφροσύνη Σαμαρτζίδου, Καλλιρόη Παρρέν, Νίκη Πέρδικα, Σαπφώ Λεοντιάς, Φωτεινή Οικονομίδου, Μαριέττα Μπέτσου, Ειρήνη Δενδρινού, Κλεαρέτη Δίπλα – Μαλάμου, Αλεξάνδρα Παπαδοπούλου, Μαρία Μηχανίδου, Ευγενία Ζωγράφου.

Ενδεικτικά αναφέρουμε κάποιες από αυτές:

Η παρουσίασή των γυναικών ποιητριών δεν θα μπορούσε να ξεκινήσει με άλλη από την Αγγελική Πάλλη, πρόσωπο που τιμά τον τόπο μας, την Θεσπρωτία με την απαράμιλλη μόρφωση, το ποιητικό της ταλέντο και την αγάπη προς τον τόπο καταγωγής της.

Αγγελική Μπαρτολομαίη Πάλλη
Ὠδὴ εἰς τὸν Λὸρδ Βύρωνα
(ποίηση τῆς συνθέτιδος) 1η Ἰουνίου 1824.

«Τοὺς λαμπροὺς ὕμνους τῆς νίκης ἀφήνων
Κλαυθμῶν ἠχεῖ ἡρώων ὁ στρατὸς.
Πικρῶς λυποῦντ' αἱ ψυχαὶ τῶν Ἑλλήνων
Τ' ἀκούει μακρόθεν καὶ χαίρει ὁ ἐχθρὸς.

Ὁ φίλος ἦλθε, πλὴν, μόλις τὸ εἶδον
Σκάπτουν κλαίοντες τὸν τάφον αὐτοῦ.
Ἰδοῦ τὸ τέλος ἐνδόξων ἐλπίδων
Καὶ τὸ τρόπαιον θανάτου σκληροῦ.

Τῆς νίκης παιάνας τοὺς λαμπροὺς ἀφήνων
Ἀντηχεῖ μὲ θρήνους ὁ γραικῶν στρατὸς.
Τοὺς βαθεῖς δὲ στίνους ἤδη τῶν Ἑλλήνων
μακρόθεν ἀκούων χαίρετ' ὁ ἐχθρός».

Η Αγγελική Πάλλη ήταν επιφανής ποιήτρια και συγγραφέας. Γεννήθηκε στο Λιβόρνο της Ιταλίας το 1798. Ήταν θυγατέρα του Παναγιώτη Πάλλη που κατάγονταν από το χωριό Ελινοί (Βέλλιανη) τη σημερινή Χρυσαυγή Θεσπρωτίας.

Σύγχρονη με τον Κάλβο και τον Σολωμό, ***επηρεασμένη από τον νεοκλασικισμό***, φημίστηκε ως συγγραφέας όχι μόνον ποιητικών και δραματικών έργων, αλλά και διηγημάτων.

Δίνει έμφαση στον Αγώνα των ελλήνων και το ταραγμένο ιστορικό παρόν της εποχής της, αποκαλύπτοντας συναισθήματα και στοχεύοντας στη συγκίνηση των αναγνωστών. Δεν αποφεύγει το στομφώδες ύφος και την επιμελημένη στιχουργική. Συνήθως έγραφε στην ιταλική γλώσσα, και υπερασπίστηκε τα δίκαια των αγώνων της Κρήτης. Κατά τη διάρκεια της ελληνικής επανάστασης αναζωπυρώθηκε ο ενθουσιασμός της υπέρ της μητέρας Ελλάδας και έγγραψε στα ελληνικά «Ύμνον προς τον Βύρωνα» και «Θρήνον για την καταστροφή των Ψαρών. Ονομάστηκε «νέα Σαπφώ».

Επίσης έγραψε και δραματικά έργα και διηγήματα στα ελληνικά με Ελληνικές υποθέσεις. Υπήρξε φύση λεπτή, φιλέλλην, πνευματώδης, μορφωμένη και ενέπνευσε με το έργο της τον θαυμασμό στους ομότεχνούς της. Τιμήθηκε από το Λιβόρνο για την προσφορά της στην λογοτεχνία.

Δόμνα Αικατερίνη (Κατήνκω) Γκίκα

Η δόμνα, Αικατερίνη (Κατήνκω) Γκίκα , ήταν γόνος της ομώνυμης φαναριώτικης οικογένειας των Γκίκα , ευγενών με καταγωγή από τη Βόρεια Ήπειρο (Ζερβάτι Αργυροκάστρου) που κατά την διάρκεια της Οθωμανικής αυτοκρατορίας αρχικά εγκαταστάθηκαν στην Ελλάδα και αργότερα στην Κωνσταντινούπολη. Πήραν διοικητικές θέσεις και διετέλεσαν και πρωθυπουργοί των Παραδουνάβιων ηγεμονιών.

«Σφαίρα τάχα δεν γυρίζεις και σ' εμένα μια φορά
να χαρίσης , αντί πάθη, ευτυχίαν και χαρά;
Φθάνει, φθάνει ευσπλαγχνίσου , δείξε μια μεταβολή·
γιατί η οργή σου τούτη σούρδισε πάρα πολύ.
Κάνε πλέον μερχαμέτι μη αφήσεις το κορμί*
ν' αποθάνη εις τα πάθη, μην το κάνης σφαίρα μη».

Ο έρωτας του διάκου Γεωργίου Γκότζια για την Κατήνκω εκφράστηκε με ένα ποίημα που βρίσκεται στη Μελπομένη του Νικηφ. Ναυτουνιάρη στη μονή Βατοπεδίου στιχουργημένο περίπου το 1803 και σχηματίζει ακροστιχίδα με το όνομα της γυναίκας. Ο τότε διάκος Γεώργιος Γκότζιας που παρολίγον να παντρευόταν την Κατήνκω ήταν ο μετέπειτα μητροπολίτης Παλαιών Πατρών με το όνομα Γερμανός.

Δουδού Υψηλάντη

Σε παιγνιώδες και σατυρικό ύφος και γλώσσα με ιδιωματισμούς φαναριώτικους κινείται και η Φαναριώτισσα Δουδού Υψηλάντη:

«*Όλο ένα μουσουμπέτι*
αντίς για γλυκό σοχπέτι,
και αντίς δια μετζλήσι,
είν' μεγάλο σιπαρίσι·
Μία φύλαξι' μεγάλη'
(κη-όποιος την βαστά δεν σφάλλει).
Ώχ! δεν έχει πλέον χάλι
μία τέτοια παραζάλη!»

Το γλωσσικό ιδίωμα των Φαναριωτών με το σατιρικό ανάλαφρο ύφος που έρχεται σε αντίθεση με το γνωστό μελαγχολικό ύφος του φαναριώτικου ρομαντισμού είναι προφανές στα παραπάνω ποιήματα.
Η γυναικεία φαναριωτική λογιοσύνη έχει ήδη ξεκινήσει από τις Ρωξάνη Σκαρλάτου 17^{ος} αιώνας, οι οποίες μετέφρασαν έργα ξένα στα ελληνικά καθώς και την Ραλλού Καρατζά – Αργυροπούλου, που θεωρείται η πρώτη Ελληνίδα σκηνοθέτιδα που ανέβασε παράσταση με ερασιτέχνες ελληνίδες από το Φανάρι και συνέβαλε αποφασιστικά στην δημιουργία θεάτρου στο Βουκουρέστι.

Ελισάβετ Μουτζάν Μαρτινέγκου

Η Ελισάβετ Μουτζάν Μαρτινέγκου είναι μία από τις πρώτες πεζογράφους του 19^{ου} αιώνα. Γεννήθηκε στη Ζάκυνθο το 1801. Ανατράφηκε και διαπαιδαγωγήθηκε σε ανδροκρατούμενη, πατριαρχική οικογένεια. Η ίδια αργότερα στο σημαντικότερο έργο της την Αυτοβιογραφία, θα γράψει χαρακτηριστικά:
«Το σπίτι μας είχε (καθώς κι έχει ακόμα) εκείνον το παλαιόν βάρβαρον και αφύσικον ήθος, όπου θέλει ταις γυναίκαις ξεχωρισμέναις από την ανθρώπινην εταιρίαν.»
Και ακόμη σχετικά θα σημειώσει:
«Εις όλην την Ευρώπην είναι ελευθερία εις ταις γυναίκας, και το βάρβαρον ήθος της Ζακύνθου, όπου βαστά ταις κοπέλλαις κλεισμένες, είναι από όλους μισητόν».
Μορφώθηκε και καθώς είχε «πνεύμα γεννητικόν», όπως χαρακτηριστικά ανέφερε ο Δημάδης, εξεκίνησε να συγγράφει άλλοτε στην ιταλική, άλλοτε στην ελληνική θεατρικά έργα και πεζογραφήματα.

ΕΥΑΝΘΙΑ ΚΑΪΡΗ

Η Ευανθία Καΐρη γεννήθηκε στην Άνδρο, κόρη του Νικόλαου Καΐρη και της Ασημίνας το γένος Καμπανάκη και αδερφή του λόγιου, θεολόγου και αγωνιστή Θεόφιλου Καΐρη, του οποίου υπήρξε επίσης μαθήτριά του στη σχολή των Κυδωνιών στη Μικρά Ασία. Από τα δεκαπέντε χρόνια της ξεκίνησε αλληλογραφία με τον Αδαμάντιο Κοραή με στόχο το διαφωτισμό του Γένους, η οποία συνεχίστηκε ως το θάνατό του. Στη λογοτεχνία πρωτοεμφανίστηκε το 1826 με την ανώνυμη έκδοση του τρίπρακτου δράματος ***Νικήρατος***, με θέμα την Έξοδο του Μεσολογγίου, που παραστάθηκε τον ίδιο χρόνο στο θέατρο της Ερμούπολης στη Σύρο. **Κριτική:** Την Ευανθία Καΐρη παρουσιάζουν προσωπικότητες της εποχής ως Γυναίκα «λογίαν και ωραίαν» και ως «νύμφην του Χριστού», διότι παρέμεινεν άγαμος, ίσως συμμορφουμένη προς την βαθυτάτη και μέχρις «αιρέσεως» εξικνουμένη «θεοσέβειαν» του αδελφού της. Η Ευανθία Καΐρη είναι η πρώτη Ελληνίδα που εργάστηκε για την γυναικεία διαπαιδαγώγηση στην Ελλάδα. Ανταποκρίθηκε έτσι στο γενικότερο πνευματικό κλίμα της εποχής της με αίτημα τη μόρφωση του γένους.

Σαπφώ Λεοντιάς

Η Σαπφώ Λεοντιάς γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη το 1832 και πέθανε το 1900. Ήταν επηρεασμένη από τον Φαναριώτικο Ρομαντισμό, γράφει μακροσκελή ποιήματα με ρητορικό στόμφο. Στα ποιήματά της αναγνωρίζουμε το λεπτό φυσιολατρικό συναίσθημα, λεπτότητα σκέψης και συναισθήματος και ρυθμική αρμονία.

Ανάμεσα στους φωτισμένους λειτουργούς της Παιδείας ξεχωρίζει για τον δυναμισμό, την πνευματικότητα, τον βαθύ στοχασμό, την πολυσχιδή προσωπικότητα και το απαράμιλλο θάρρος της να πορεύεται υπηρετώντας τα πιστεύω της, σε έναν ανδροκρατούμενο κόσμο. Δίκαια συγκαταλέγεται στις δασκάλισσες του Γένους, εφόσον στην ζωή της αφιερώθηκε να ιδρύει και να διευθύνει σχολεία και να κάνει διαλέξεις για τον γυναικείο ζήτημα, ζητώντας την ισότητα στην εκπαίδευση και την μόρφωση των γυναικών.

«Ω Μούσαι φίλοι κάτοικοι του Θείου Ελικώνος
Σεις με της Κασταλίας σας το ζωηφόρον νάμα
Την δάφνην εποτίζετε, κι ο θαλερός της κλώνος.
Ο πρώτος π΄εβλάστησε, πικρός και γλυκύς άμα
Εικών σας ακριβής»
«Εις κλάδον Δάφνης» Σαπφώ Λεοντιάς

Φωτεινή Οικονομίδου (απόσπασμα από το ποίημα Σφάλλω)

Σφάλλω αν τους στίχους τούτους απ το στήθος μου εκβάλλω
Αιμοστάζοντας και δάκρυ αν τους ραίνει ενώ γράφω;
Δεσμευμένη αν στενάζω, εάν καταρώμα σφάλλω;
Κι είναι σφάλμα την γραφίδαν εις χολήν εάν την βάφω;

Στο ποίημά της **«Διατί γράφω στίχους»** εξηγεί:

«Γράφω μόνον μικρόν ίνα την οδύνην μου πραΰνω
Δεν επιδιώκω δόξαν, ουδέ ποιητρίας φήμην
Αποθνήσκουσα γνωρίζω ότι ίχνη δεν αφήνω,
Και μηδέν ότι θα ήμαι όπως πριν υπάρξω ήμην»

Και ολοκληρώνει το ποίημα εξομολογούμενη ότι:

«Την ανάγκην της καρδίας μη παρεξηγής αφρόνως . . .
Ό,τι γράφω ο βαθύς μου το υπαγορεύει πόνος».

Η Φωτεινή Οικονομίδου γεννήθηκε 1856 και ήταν ποιήτρια του 19ου αιώνα. Από μικρή γράφει απομονωμένη, ξεχύνοντας αργότερα στους στίχους της τον βαθύ της πόνο για το ανομολόγητο πάθος της προς τον ποιητή Κων. Παπαρρηγόπουλο.

Ακολουθεί τον ρομαντισμό στην ποίησή της και ανήκει στην πεσιμιστική σχολή.

Ήταν μια φλογερή ψυχή που ασφυκτιούσε στην κοινωνική και συμβατική λογική της εποχής της. Παρομοιάζει τον εαυτόν της σαν φυλακισμένη σε κλουβί που θέλει να δραπετεύσει, δείχνοντας έμμεσα την θέση της γυναίκας και της λόγιας της εποχής της.

Ειρήνη Δενδρινού
Αντίθεση

Ενώ το φως της λάμπας τρεμουλιάζει,
εκείνη τα ωραία δάχτυλα σαλεύει
και σε τούλι ψηλό – πώς δε δειλιάζει! –
ακούραστα δουλεύει, όλο δουλεύει.

Με το βελόνι τη ζωή αγοράζει,
μα και μ΄ αυτό το θάνατο αγναντεύει
στην αυγή της ζωής! Μα δε χαράζει
μέρα γι΄ αυτούς, που η Μοίρα αγριοπαιδεύει.

Κι όταν αχνή απ΄ τον κόπο και σακάτισσα
– να ζήσει δεν εμπόρεσε ακαμάτισσα! –
σε ψυχικού θα κείτεται κρεβάτι,

σε πλούσιο, μυριοφώτιστο σαλόνι,
σε ώμο γυμνό κυράς θα καμαρώνει
τη νταντέλλα του πόνου κάθε μάτι

Αντωνούσα Καμπουροπούλου

«Ο κάθε ένας χρεωστεί καλό να ενεργήση,
πάντοτε στην πατρίδα του, και να την ωφελήση,
Ο γενικός κανονισμός ποτέ δεν εμποδίζει,
να ομιλήσει ο καθείς εκείνο, που νομίζει.
Κ' η γυναικεία η φυλή βρίσκεται προικισμένη,
ο πάνσοφος Δημιουργός την έχει ποιημένη [...].

Θεέ μου δος μου λογισμόν και αίσθησιν ν' αρχήσω,
Την δυστυχή πατρίδα μου με λύπην να θρηνήσω.
Στα χίλια οκτακόσια οι Έλληνες αρχήσαν,
Και την ελευθερίαν τους με έγγραφα κινήσαν.
Είκοσι έτη μυστικά επροετοιμασθήκαν,
Στα' κοσιένα έξαφνα στα όπλα σηκωθήκαν.
Όλοι σηκώσαν άρματα και την τουρκιά κτυπήσαν ,
Και την κληρονομίαν τους ως Έλληνες ζητήσαν.
(Ποιήματα Τραγικά σ. α΄)

Η Αντωνούσα γεννήθηκε στην Κρήτη και σε όλον τον πνευματικό της βίο αγωνίστηκε για τον κρητικό αγώνα. Υπερασπίστηκε με ζήλο το δικαίωμα των Κρητικών στην ελευθερία. Θεωρούσε επίσης χρέος της να εισάγει την γυναικεία φωνή στον δημόσιο βίο. Μίλησε για τα δικαιώματα της γυναίκας της εποχής της και ήταν από τις λίγες γυναίκες που εξέδωσαν έργο με το δικό τους επώνυμο. Η ποίησή της υπήρξε αναμφισβήτητα σταθμός για τις γυναίκες της εποχής της.

Ευφροσύνη Σαμαρτζίδου
Η νεότης

Του έαρός μου ανθηροί
Πως φεύγετε, ω χρόνοι,
Και μ' αποχαιρετάτε;
Σταθήτε και μη , άσπλαχνοι,
Και μη, ανθρωποκτόνοι,
Εν τάχει μη περνάτε!

Η Ευφροσύνη Σαμαρτζίδου γεννήθηκε στη Σκύρο και φοίτησε στο «Ελληνικόν Σχολείον» που δημιουργήθηκε κατά τη διάρκεια της Επανάστασης το 1825 στη Σκόπελο, το ίδιο σχολείο στο οποίο φοίτησε μερικά χρόνια αργότερα και ο Αλ. Παπαδιαμάντης.
Κριτική για το έργο της: Ως ποιήτρια θεωρείται κορυφαία της εποχής της, την οποία μάλιστα ο σύγχρονός της ρομαντικός ποιητής Ζαλοκώστας, θεωρεί ως ανάσα αισιοδοξίας μέσα στο κλίμα της ρομαντικής απογοήτευσης που κυριαρχούσε στην Ελλάδα την περίοδο του 1850.

Νίκη Πέρδικα
(Προσευχή)

Κύριε, πολύ σ' ευχαριστώ για
όσα 'χεις καμωμένα
σε με το φτωχό πλάσμα σου!
Για μια του ήλιου αχτίδα
που σκόρπιζε της σκοτεινιάς
τα σύγνεφα για μένα
και γέμιζέ μου την καρδιά
μ' απαντοχής ελπίδα..

Για όσα δεν απόχτησα,
κι' ας τάχω λαχταρήσει!
Για δυό ματάκια στοργικά
στους πόνους μου σκυμμένα.
Για το κακό που μούκαναν
και το χω λησμονήσει!

Τα μού δωσες, χωρίς ποτέ
να σού χω ζητημένα..
Τον ύπνο που μου χάρισες
και μούχει ξαποστάσει
το κουρασμένο μου κορμί.

Τις ρεματιές, τα δάση

και τα βουνά!
Της θάλασσας το γαλανό μεθύσι
Το φώς στα μάτια! Το νερό,
τη δίψα μου να σβήσει!

Μα πιο πολύ σ' ευχαριστώ
για κείνο που σε μένα έβαλες.
Νου; Ψυχή; Πνοή;
Κανείς να πει δεν ξέρει.
Κάτι από Σένα μακρινό,
στα βάθη μου κρυμμένα.
Που Σένα πάντα γύρευε,
σε Σένα θα με φέρει!

Η Νίκη Πέρδικα γεννήθηκε στη Σκύρο όπου είχαν μεταναστεύσει οι Φαναριώτες γονείς της. Φύση λεπτή και ευγενής, ήταν λογία, λαογράφος και ποιήτρια.

Βραβεία

Το 1938 εκδίδει έργο με τίτλο «Σκύρος» πεντακοσίων σελίδων και αποσπά το **βραβείο της Ακαδημίας**. Το ποίημα Προσευχή αποπνέει έναν φιλοσοφικό χαρακτήρα για όσα, χωρίς να ζητήσει, της έδωσε ο Θεός αλλά και για το άγνωστο μέλλον της ύπαρξής μας.

Κλεαρέτη Δίπλα Μαλάμου

Δημοσιευμένο στον Νουμά το 1914:

«Πνέμα του ολέθρου πέρασε, συντρόφι του πολέμου και ρήμαξε τον τόπο.
Με τη γοργάδα επέρασε του κεραυνού.
Και του τρανού του ανασασμού η παγωνιά η χαλάστρα,
θανάτου αφήκε μούδιασμα στη γύρω πλατωσιά.
Στ' αποκαΐδια των σπιτιών και στους σωρούς τη στάχτη
παραπονιάρικοι καημοί πνιχτά μοιρολογάνε.
Των πατημένων χωραφιών τα νιοβγαλμένα φύτρα,
βραχνάς τα δέρνει ασήκωτος,το φονικό ποδάρι.
Σωροί-σωροί τα πτώματα κι η ματωμένη λάσπη…
Στο κρύο και στην ερημιά, σα φίδι η ανατριχίλα σιωπηλά γλιστράει.
Κι ένα κεφάλι απόμερα, μ' ολάνοιχτα τα μάτια κοιτάζοντας ψηλά,
έτσι βουβό κι ασάλευτο, λες πως αναθυμιέται του ρημαγμένου σπιτικού
την πονοπνίχτρα γλύκα, στο τζάκι τη φωτιά…»

Πρωτόλειο ίσως, αλλά ένα από τα πρώτα αντιπολεμικά ελληνικά ποιήματα -και γραμμένο όχι για κάποιον γενικά αφηρημένο πόλεμο, αλλά για τον Β΄ Βαλκανικό πόλεμο, τον «δίκαιο» και νικηφόρο -αλλά όχι λιγότερο φονικό γι' αυτό. Η ποιήτρια όταν δημοσιεύεται το κείμενο είναι δεκαεπτά ετών και υπογράφει «Κλεαρέτη Δίπλα». (Ο Καρυωτάκης, ένα χρόνο μεγαλύτερος, δημοσίευε κι εκείνος τα δικά του πρωτόλεια, πατριωτικά ποιήματα, αλλά δεν είχε αξιωθεί Νουμά· μέχρι Ελλάδα και Παρνασσό είχε φτάσει).

Η Κλεαρέτη Δίπλα-Μαλάμου γεννήθηκε στην Πρέβεζα. Πέρασε τα πρώτα χρόνια της ζωής της στη Λευκάδα, από όπου καταγόταν ο πατέρας της και το 1909 εγκαταστάθηκε με την οικογένειά της για την Αθήνα, όπου τέλειωσε το γυμνάσιο, όπου ολοκλήρωσε τις εγκύκλιες σπουδές της με μαθήματα κατ' οίκον και φοίτησε στην Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών, χωρίς να αποφοιτήσει.

Βραβεία

Για λίγη αγάπη (1929), για την οποία τιμήθηκε με το **βραβείο της Ακαδημίας Αθηνών** το 1930.
Ακολούθησαν ποιητικές συλλογές και πεζογραφήματα και το 1938 τιμήθηκε από την Έκθεση Παιδικού Βιβλίου για το έργο της Ιστορίες για μεγάλα παιδιά.

Εκτός από την ποίηση και την πεζογραφία ασχολήθηκε με τη λογοτεχνική μετάφραση και δημοσίευσε άρθρα και ταξιδιωτικά κείμενα. Πέθανε στην Αθήνα. Δυστυχώς έγινε περισσότερο γνωστή από το ειρωνικό(;) σχόλιο του Κ. Καρυωτάκη στο ποίημα του Η σταδιοδρομία : *«Κλεαρέτη Δίπλα Μαλάμου/ Και δίπλα σ' αυτήν το όνομά μου»…*

Αλεξάνδρα Παπαδοπούλου (1867-1906).

Η Παπαδοπούλου είναι η πρώτη γυναίκα πεζογράφος της οποίας το έργο αναγνωρίστηκε και από τους σύγχρονούς της. Κυριότερα γνωρίσματά του, το αστικό περιεχόμενο, η λεπτή παρατήρηση, η ψυχογραφική διείσδυση, η ειρωνική διάθεση. Γεννήθηκε το 1867 στη Βλάγκα της Κωνσταντινούπολης

Η στροφή της προς τη δημοτική γλώσσα προκάλεσε την πολεμική των συντηρητικών κύκλων και τον αποκλεισμό της από τα σχολεία της περιφέρειας της Κωνσταντινούπολης.
Η Αλεξάνδρα Παπαδοπούλου πρωτοπαρουσιάστηκε στο χώρο των γραμμάτων το 1888 με τη δημοσίευση της έμμετρης κωμωδίας Λαχειοφόρον Γραμμάτιον στο Ημερολόγιον των Κυριών της Κωνσταντινούπολης. Το αφηγηματικό έργο της Αλεξάνδρας Παπαδοπούλου τοποθετείται χρονικά στην πεζογραφική παραγωγή της λεγόμενης γενιάς του 1880, η οποία εκπροσώπησε την άνθιση του πεζού - ιδιαίτερα του διηγηματικού - λόγου στη χώρα μας.
Ωστόσο το έργο της αποκλίνει από την κυρίαρχη για την εποχή τάση της λυρικής ηθογραφίας στον ελληνικό πεζό λόγο.
Βασικός άξονας της γραφής της Παπαδοπούλου είναι ο κοινωνικός και πολιτικός προβληματισμός, ενώ η τεχνοτροπία της κινείται στα πλαίσια του ρεαλισμού και της ψυχογραφικής διείσδυσης.

Φιλαρέσκεια (απόσπασμα)

….—Εγνώρισα δύο αδελφάς διδύμους· ήσαν καλλιτεχνήματα του Θεού. Τελειοτέραν καλλονήν δεν συνήντησα ακόμη, αν και το ακροατήριόν μου αποτελείται από καλλονάς διαφόρων τύπων. Ηγαπώντο και ως αδελφαί δίδυμοι πολύ, αλλά και ως πανομοιότυπα αλλήλων ακόμη περισσότερον. Ο χρόνος προσέθετε νέας χάριτας και το κάτοπτρον εδείκνυεν την καλλιτεχνικήν μορφήν των καθ' ημέραν με νέαν λάμψιν. Η Σοφία τόσω πολύ ηγάπα την καλλονήν της, ώστε ενώ εκτένιζε την μακράν κόμην της, ελησμονείτο προ του κατόπτρου και την αφύπνιζον πολλάκις μετά δυσκολίας από της εκστάσεως εκείνης. Ποτέ ο συρμός δεν τας παρέσυρεν εις τας γελοίας ιδιοτροπίας του, εκείναι ενεδύοντο κατά την ιδικήν των καλαισθησίαν·….

Μαρία Μηχανίδου

Η πρώτη ελληνίδα μυθιστοριογράφος

Έζησε στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου περίπου στα 1879 χωρίς να είναι Αιγυπτιώτισσα (πιθανότατα να κατάγεται από γενιά ηρώων της επανάστασης από την Πελοπόννησο) και ύστερα μεταφέρθηκε στον Πειραιά. Αντλεί τα θέματά της από την διεθνή επικαιρότητα της εποχής της για την οποία φαίνεται να είναι πολύ καλά ενημερωμένη. Έγραψε δύο έργα που την έκαναν ιδιαιτέρως γνωστή: «*Τα φάσματα της Αιγύπτου*» το 1878 και το «*Ανθρωποθυσία παρά τοις Ιουδαίοις*» το 1880. Εκτός των άλλων περιγράφει και τη θέση της γυναίκας της εποχής της, αλλά και την άποψη που επικρατεί για τις γυναίκες.

Καλλιρόη Σιγανού Παρρέν

Η Καλλιρόη Σιγανού Παρρέν**,** καταγόμενη από το γένος Σιγανού και από το "ξακουσμένο νησί της Κρήτης", όπως με υπερηφάνεια δήλωνε η ίδια στο Διεθνές Συνέδριο του Παρισιού το έτος 1889, έγινε γνωστή με το επώνυμο του συζύγου της αγγλογαλλικής καταγωγής. Υπήρξε η πρώτη διαπρεπής δημοσιογράφος και ασχολήθηκε συστηματικά και με πάθος για το γυναικείο ζήτημα στο έντυπό της «Η εφημερίς των κυριών». Η Παρρέν ήταν ο αναζωογονητικός άνεμος που φυσούσε στην ελληνική κοινωνία και μίλησε για ισότητα ανάμεσα στους άνδρες και τις γυναίκες. Γύρω της είχε πολλές διανοούμενες συνεργάτιδες της εφημερίδας της και όλες ασχολήθηκαν με ζήλο για την πνευματική αναγέννηση των γυναικών και την στρατολόγησή τους στην εθνική αναγέννηση της Ελλάδας και του νεοσύστατου κράτους**.** Φιλοξένησε στην εφημερίδα της τις περισσότερες Ελληνίδες Λογοτέχνιδες της εποχής της.
Βραβεία: Ήταν η πρώτη Ελληνίδα, που τιμήθηκε με τον ασημένιο και τον χρυσό **Σταυρό του Φοίνικος του Τάγματος του Ταξιάρχη** από τους βασιλείς Κωνσταντίνο και Γεώργιο Β', το 1921 και το 1936 αντιστοίχως, καθώς και με το
Αργυρό Μετάλλιο της Ακαδημίας Αθηνών, το 1936, για την "υπέρ της Ελληνίδας εθνωφελή δράσιν" της. Την ίδια χρονιά τιμήθηκε ακόμη με το **Μετάλλιο του Δήμου Αθηναίων**, "το πρώτον απονεμόμενον" σε γυναίκα και το **Αργυρό Μετάλλιο του Ερυθρού Σταυρού**, για το "μεγαλούργημα" της "Μάνας της νεωτέρας Ελληνίδας". Και είναι η πρώτη Ελληνίδα, η οποία κηδεύτηκε δημοσία δαπάνη, όταν πέθανε, στις 16 Ιανουαρίου του έτους 1940.

Πως αντιμετωπίστηκαν οι γυναίκες συγγραφείς από τους σύγχρονούς τους, ομότεχνούς τους άνδρες .
«Αι ξέναι γλώσσαι, αι μυθιστορίαι, τα κακοήθη δράματα και ακούσματα..., αι ξενικαί αναγνώσεις... βλάπτουσιν μεγάλως και τα κοράσια και την τύχην αυτών, καθώς και την εθνικήν» έγραφε στην Ιωνική Μέλισσα το 1851 ο αρθρογράφος Ι. Γ. Λ.

«Εστάθη μια εποχή στην Κεφαλονιά, κ' εκείνην την εποχήν ως κ' εμείς τη θυμόμαστε, εις την οποία τα γράμματα στες γυναίκες εθεωρούντο σαν ένα πράγμα πολύ επικίνδυνο» ανέφερε **ο Ανδρέας Λασκαράτος** στα Μυστήρια της Κεφαλονιάς (1856).

«Κλεαρέτη Δίπλα Μαλάμου/ Και δίπλα σ' αυτήν το όνομά μου»… **Κώστας Καρυωτάκης** στο ποίημα Σταδιοδρομία

"...αποθνήσκω πλέον ευχαριστημένος, αφού ίδω ότι η παιδεία επροχώρησε και εις αυτάς του Γένους μας τας γυναίκας" **Αδαμάντιος Κοραής**

«…οι φόβοι για τη χειραφετημένη γυναίκα μου φαίνονται ρομαντικοί. Όπως κι αν αποκατασταθούν οι γυναίκες, σε όλα ισότιμες με τον άντρα, η γυναίκα- το αιώνιο "θηλυκό" του ποιητή- δε χάνεται. Πάντα θα ζει, θα ζώνεται και θα ξεζώνεται.»
Κωστής Παλαμάς

Άποψη **Εμμ. Ροΐδη** για τις γυναίκες συγγραφείς: Η συγγραφική ενασχόληση ταιριάζει στις αδικημένες από τη φύση και τις μεγαλοκοπέλες. Όσο για τις νεότερες και τυχόν, χαριτωμένες γράφουσες, αυτές τις αποδεχόταν μόνο υπό τον όρο να περιορίζονται σε λεπταίσθητα έργα, συναφή με τις οικογενειακές τους υποχρεώσεις και τα μητρικά τους καθήκοντα. Για τον Ροΐδη αλλά και για τη μεγαλύτερη μερίδα των διανοουμένων εκείνης της εποχής, προορισμός των γυναικών ήταν να εμπνέουν

τους ποιητές, απέχοντας οι ίδιες έργων δημιουργικών. Ως καλές σύντροφοι, έπρεπε να καταβάλουν κάθε προσπάθεια για να τους εξασφαλίσουν τις αναγκαίες συνθήκες, ώστε εκείνοι γαλήνιοι και απερίσπαστοι να αφοσιώνονται στο γράψιμο.

Ο **Ξενόπουλος** έγραψε τέσσερες κριτικές για το έργο της Αλ. Παπαδοπούλου, τονίζοντας ότι "ήτο ζυμωμένη από την πάσταν εκείνην που κάμνει τους μεγάλους συγγραφείς." περ. "Παναθήναια", τ. 11 (1905-1906), σσ. 65-67.

Γιατί παρατηρείται έλλειψη γυναικείας λογοτεχνικής παραγωγής στα χρόνια του Ελληνικού Ρομαντισμού 1830-1880

Η θέση της γυναίκας, σήμερα, έχει βελτιωθεί σε σχέση με το παρελθόν. Η γυναίκα μορφώνεται, παίρνει τη ζωή της στα χέρια της, αλλά, λόγω πολλών παραγόντων, δεν κατακτά την κορυφή της ιεραρχίας, διότι αυτή ακόμη ανδροκρατείται. Παρά την αδιαμφισβήτητη εξέλιξη της κοινωνίας και την βελτίωση της θέσης της γυναίκας μέσα σε αυτήν, υπάρχει ακόμη αποκλεισμός των γυναικών εκπαιδευτικών, για παράδειγμα, από τη διοικητική ιεραρχία του εκπαιδευτικού συστήματος, παρά το γεγονός ότι αυτό «γυναικοκρατείται». Η γυναίκα ακόμη αντιμετωπίζεται ως ανώριμη για να λάβει υψηλές διοικητικές θέσεις ευθύνης.

Όσον αφορά την γραφή, υπάρχουν εκφράσεις που ακόμη και σήμερα χρησιμοποιούνται στην καθημερινότητά μας όπως γυναικεία γλώσσα, γυναικεία σκέψη, όταν πρόκειται να θέλουμε να χαρακτηρίσουμε κάτι ως συναισθηματικό, τρυφερό, όπως υπάρχει και η έκφραση ανδρικό μυαλό, ανδρικό γράψιμο, όταν θέλουμε να χαρακτηρίσουμε ένα κείμενο ορθολογιστικό ή σφριγηλό. Αυτό όμως που κάνουμε είναι να διαχωρίζουμε φυλετικά τον κόσμο γύρω μας.

Άλλωστε ούτε και μεταξύ τους οι γυναίκες δεν ομοιάζουν ως προς τη γραφή. Άλλο ύφος και γλώσσα έχει η Έμιλυ Ντίκινσον, άλλη γραφή έχει η Σιμόν Ντε Μπωβουάρ. Όμως πως διαμορφώθηκαν αυτές οι απόψεις; Από πού πηγάζουν και γίνονται ολοφάνερες στις περασμένες εποχές περισσότερο και λιγότερο σήμερα;

Συνηθίζουμε να λέμε: η Γυναίκα παλιά ήταν κλεισμένη στο σπίτι. Αυτό το «κλεισμένη» όμως περικλείει πάρα πολλά σημαντικά που συνήθως τα προσπερνάμε καθώς προσηλωνόμαστε στις πιο επιφανειακές επιπτώσεις: όπως η γυναίκα δεν εργαζόταν για να διεκδικήσει περισσότερα για τον εαυτόν της, δεν μορφωνόταν για να διευρύνει το πνεύμα της, έπρεπε να είναι υπάκουη στους άνδρες της ζωής της (πατέρα, αδέλφια σύζυγο). Παρακάμπτουμε όμως την αυτοεπιβεβαίωσή της μέσα από την αυταπάρνησή της. Την άρνηση των επιθυμιών της, των φιλοδοξιών της και των απόψεών της. Η γυναίκα στο σπίτι της πρόσφερε την λεγόμενη οικιακή εργασία που όμως δεν είχε σαφή όρια καθώς δεν είχε άμεσα παραγωγικά αποτελέσματα. Η εργασίας της γυναίκας στο σπίτι ήταν περισσότερο επένδυση για το μέλλον, καθώς δεν περιοριζόταν μόνο στην φροντίδα των μελών της οικογένειας και του σπιτιού αλλά δημιουργούσε, παρήγαγε διαπροσωπικές σχέσεις και συναισθήματα. Δηλαδή κάλυπτε και καλύπτει την παντοτινή ανάγκη σε τρυφερότητα, έρωτα και αλληλεγγύη που κάνουν το ανθρώπινο είδος να συνεχίζει να υπάρχει. Όλα αυτά όμως είναι μη μετρήσιμα μεγέθη μπροστά στην φανταχτερή υλική παραγωγή των ανδρών.

Αν μελετήσουμε την ιστορία, οι γυναίκες είναι πλάσματα που δεν έχουν ιστορία και δεν γράφουν ιστορία. Όλες οι αποφάσεις είναι υπόθεση ανδρική. Και όσες μπήκαν μαζί με τους άνδρες στο πάνθεον των ηρώων, προσπάθησαν να τους αποδώσουν ανδρικά χαρακτηριστικά για να γίνουν αποδεκτές. Οι γυναίκες κατά κύριο λόγο είναι σιωπηλές.

Έτσι όμως αποκτούν ένα μοναδικό δικαίωμα. Να δουν και να μιλήσουν για τον κόσμο διαφορετικά. Με την δική τους θέαση, αυτήν που κάποιοι ονομάζουν γυναικεία, συλλαμβάνοντας την πραγματικότητα και μετουσιώνοντάς την με διαφορετικό, πιο ανθρώπινο τρόπο. Ο λόγος τους εισβάλλει στον χώρο της λογοτεχνίας από την εποχή του Ελληνικού Ρομαντισμού, πιο φυσικός, προσιτός και εσωτερικός, ουσιαστικά ανήλικος και συναισθηματικός σε σχέση με τον ώριμο λόγο της εξουσίας και του εγωκεντρισμού. Ανανεώνει την ποίηση μέσω της καθημερινότητας.

Οι γυναίκες αυτές που πρωτοστάτησαν στην ποίηση και τη λογοτεχνία του νεοσύστατου τότε ελληνικού κράτους, απέδειξαν πως δεν ίσχυε η παγιωμένη για πολλά χρόνια άποψη πως οι άντρες γράφουν για πολέμους και οι γυναίκες για τοκετούς.

Η μέτρια ως και ελλιπής μόρφωση ήταν ανασταλτική στο να ασχοληθούν οι γυναίκες με την λογοτεχνία. Ελάχιστες μορφώνονταν ή δεν μορφώνονταν επαρκώς ώστε να μελετούν ποίηση και πεζογραφία. Το ισχύον ανδροκρατικό σύστημα κρατούσε την ποιητική τους παραγωγή σε καταστολή. Η γυναίκα δεν πρέπει να ασχολείται η ίδια με την ποίηση. Αντιθέτως σκοπός της ζωής της πρέπει να είναι η φροντίδα του άνδρα και το να γίνει μούσα και να εμπνέει τον άνδρα δημιουργό είχε πει ο προοδευτικός κατά τα άλλα Εμμανουήλ Ροΐδης.

Η πεζογραφία άλλωστε ήταν σχεδόν απαγορευμένη για τις γυναίκες με την αιτιολογία ότι τα μυθιστορήματα διέφθειραν το ήθος των γυναικών. Ελάχιστες τόλμησαν να γράψουν μυθιστορήματα και ακόμη λιγότερες να τα υπογράψουν. Έτσι πολλές συγγραφείς δεν έγιναν γνωστές αργότερα, καθώς η κριτική δεν ασχολήθηκε με ανυπόγραφα έργα. Το γενικότερο συμπέρασμα από την μελέτη των κειμένων αλλά και η μοναδική λύση που προτείνουν όλες οι γυναίκες της λογοτεχνίας μας, είναι η παιδεία. Αυτή αποτελεί το μοναδικό μέσο διαφυγής και προβολής της προσωπικής ταυτότητας.

Από τον 19^{ο} αιώνα μέχρι σήμερα οι γυναίκες ποιήτριες, λόγιες και συγγραφείς έχουν διανύσει πολύ δρόμο και έχουν κατακτήσει αν μη τι άλλο τη θέση τους στο πάνθεον των Ελλήνων Λογοτεχνών. Επισημαίνουμε όμως πως μέχρι σήμερα στις απαρχές του 21^{ου} αιώνα, καμιά Ελληνίδα δεν έχει προταθεί ή βραβευθεί με Νόμπελ λογοτεχνίας, ελάχιστες γυναίκες διδάσκονται στο μάθημα της λογοτεχνίας στα σχολεία μας και υφέρπει ακόμη μια λανθάνουσα αίσθηση πως οι γυναίκες δεν μπορούν να γράψουν ισάξια με τους άνδρες. Όμως η προσπάθειές τους συνεχίζονται, η παρουσία τους στα λογοτεχνικό γίγνεσθαι είναι σταθερή και ευρέως αποδεκτή ήδη από το 1920 κ.ε. και μέσα από το έργο τους διαφαίνεται όλη η εξέλιξή της θέσης τους, τόσο στην τέχνη που εκπροσωπούν, όσο και μέσα στην κοινωνία όπου ζουν και αναπτύσσονται.

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙ

(ΠΟΙΗΤΙΚΕΣ ΔΟΚΙΜΕΣ ΤΗΣ ΤΑΞΗΣ)

Η ποίηση είναι μια μορφή τέχνης, έκφρασης των βαθύτερων συναισθημάτων του ανθρώπου. Η πρώτη απόπειρα του ανθρώπου στην γη να εκφραστεί ήταν ποιητική. Ακόμη και οι μεγαλύτεροι αρχαίοι έλληνες συγγραφείς ήταν ποιητές,

ξεκινώντας από τον Όμηρο και φτάνοντας στους αρχαίους τραγικούς ποιητές Αισχύλο, Σοφοκλή και Ευριπίδη. Ακόμη και η σάτιρα ήταν ποιητική και εκφράστηκε από τον Αριστοφάνη.
Μελετώντας όλους αυτούς τους μήνες ποίηση, ανακαλύψαμε πως η ποίηση είναι για όλους. Δεν είναι μόνο το προνόμιο των σπουδαίων ποιητών μας, αλλά προνόμιο του κάθε ανθρώπου που θέλει να εκφράσει τις βαθύτερες ανησυχίες του. Έτσι κι εμείς κάναμε την δική μας προσπάθεια και δημιουργήσαμε τα δικά μας ποιήματα. Άλλωστε όπως έγραψε και ο ποιητή Γιώργης Παυλόπουλος στο ποίημά του «Αντικλείδια», *«η ποίηση είναι μια πόρτα ανοιχτή…»*
Αφιερωμένα σε όλες τις γνωστές και άγνωστες ποιήτριες της Ελλάδας, που έδρασαν με μετριοπάθεια και σεμνότητα, αγωνίστηκαν για την παιδεία των γυναικών και το δικαίωμά τους να ασχολούνται με την ποίηση και την πεζογραφία

Σκέψεις
Ο Άνθρωπος χαμογελά
εύχεται να΄ χει υπομονή
στη ζωή του.
Όμως η προσμονή φεύγει
απ' το μυαλό.
Η φαντασία και η σκέψη
ακολουθούν τη σωτηρία.
Το πέταγμα των πουλιών
με βυθίζει στη λήθη.
Αρνούμαι πως η αγάπη
Είναι ένα άλλοθι στο πέρασμα
των αιώνων.

Β. Κάρρα, Χ. Κωνσταντίνου, Γ. Γεωργίου

Ο έρωτας του φεγγαριού
Υπόσχομαι να πάρω το καράβι
να ανοιχτώ στο πέλαγος.
Δώσε μου ελπίδα να αντέξω την πίκρα
άσπρο φως να με φωτίζει,
το φεγγαράκι από ψηλά
καθώς θα φτάνω στο λιμάνι
και το φως του φάρου
θα με χτυπάει από μακριά.
Αρνούμαι για σένα να πονάω
Που σού' χω χαρίσει τόσα πολλά.

Γ. Φράγκος, Σ. Λάμπρου, Αν. Τσίρος

Λόγια Καρδιάς
Ανοίγω μια πόρτα
αναζητώντας την ομορφιά.
Χαμένος κόπος.
Έρχονται δάκρυα στα μάτια μου.
Το καλοκαίρι έφυγε νωρίς
και ο χειμώνας έφερε
κύμα απογοήτευσης στην καρδιά μου.
Μια υπόσχεση σου δίνω.
Στο παραθύρι σου να φέρω
ένα χρυσό τριαντάφυλλο.
Παρακαλώ να σε αγγίξω
και θυμώνω που δεν μπορώ.

Α. Γιονούζι, Φ. Τανούτση, Ευθυμία Μίαρη

Αγάπη
Καθώς κοιτώ το κύμα
να αγκαλιάζει το ακρογιάλι,
φευγαλέο συναίσθημα
αγγίζει την καρδιά μου
και την ντύνει με τα χρώματα
του καλοκαιριού.
Πόση ομορφιά πλημμυρίζει
το είναι μου…
σαν τριαντάφυλλο που ανθίζει.

Σπ. Τζίγκου

Αφιερωμένα σε όλες τις γνωστές και άγνωστες ποιήτριες της Ελλάδας, που έδρασαν με μετριοπάθεια και σεμνότητα, αγωνίστηκαν για την παιδεία των γυναικών και το δικαίωμά τους να ασχολούνται με την ποίηση και την πεζογραφία